

Saša Brajović

Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu,
Odeljenje za istoriju umetnosti

Faculty of Philosophy,
University of Belgrade,
Art History Department

Čika Ljubina 18-20,
Beograd, Srbija

sasabraj@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1807-4935

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK / UDC:
75 Karinger, A.

DOI:
10.17685/Peristil.61.10

Primljeno / Received:
15. 9. 2018.

Prihvaćeno / Accepted:
16. 11. 2018.

Anton Karinger, *Pogrebna povorka crnogorskog knjaza Danila*

Anton Karinger, *Funeral Procession
of Prince Danilo of Montenegro*

APSTRAKT

U radu se analizira slika Antona Karingera iz 1862. koja prikazuje ispraćaj tijela crnogorskog kneza Danila I., ubijenog u atentatu 1860. godine, iz Kotora u Cetinje. Sadržaj slike, njezini protagonisti i njihove funkcije tumače se u kontekstu političkih odnosa Austrijskog Carstva i Crne Gore u doba Danila I. Likovna struktura slike predstavljena je kao izraz onovremenih reformi historijskog i pejzažnog slikarstva.

KLJUČNE RIJEČI

Anton Karinger, Danilo I. Petrović Njegoš, Crna Gora, atentat, pogrebna povorka, historijsko slikarstvo

ABSTRACT

The paper discusses Anton Karinger's painting executed in 1862, representing the funeral procession which accompanied the body of Danilo I, Prince of Montenegro, assassinated in 1860, from Kotor to Cetinje. The subject of the painting, its protagonists and their roles are interpreted in the context of political relations between the Austrian Empire and Montenegro during the reign of Danilo I, while its visual features are assessed as reflections of contemporary reforms of historical and landscape painting.

KEYWORDS

Anton Karinger, Danilo I Petrović Njegoš, Montenegro, assassination, funeral procession, historical painting

Slikar iz Ljubljane, Anton Karinger (1829.–1870.), kao oficir austrijske vojske 1854. dolazi u Boku Kotorsku.¹ U jesen iste godine u Cetinju portretira kneza Danila I. Petrovića. Za vrijeme boravka u Dalmaciji i Crnoj Gori radi crteže koje odlikuju etnografska preciznost i dokumentarnost. Njegov crnogorski opus sadrži petnaestak ulja na platnu, od kojih su sačuvana tri, i veći broj crteža, akvarela i tempera.²

Danilo I. Petrović Njegoš (1826.–1860.) prvi je svjetovni vladar Crne Gore nakon Crnojevića. Tijekom devet godina vladavine (1851.–1860.) težio je izgradnji nezavisne i međunarodno priznate države, reformi i unapređenju prema modelu europskih zemalja, s ciljem da zemlju izvuče iz zaostalosti i plemenske autarhije.³ Zahvaljujući ovom zakonodavcu, političkom i vojnom strategu te emancipatoru života, od institucionalnog do svakodnevnog, Crna je Gora u kratkom vremenu transformirana. Povijesni izvori, a i njegovi portreti, svjedoče o njegovoj obrazovanosti, interesu za domete europske kulture i, posebno, za vizualnu kulturu.⁴

U vrijeme promjene političkih odnosa u Europi tijekom Krimskog rata 1853.–1856. knez Danilo napušta tradicionalno oslanjanje Crne Gore na Rusiju i najvažnijeg saveznika nalazi u Francuskoj. Okretanje Zapadu doživljeno je u Rusiji i slavenofilskim krugovima kao izdaja. Kada je u veljači 1857. krenuo u Pariz, grupa zavjerenika, podržana iz Rusije, pokušala je smijeniti vlast u Cetinju.⁵ I Austrijsko Carstvo, neposredno zainteresirano za Balkan, razvijalo je neprijateljstvo prema knezu Danilu i Crnoj Gori, što je naročito ojačalo poslije Grahovačke bitke 13. svibnja 1858., kada je crnogorska vojska trijumfirala nad turskom. Budući da je Austrija znala da Danilo I. ima velik utjecaj na susjedne oblasti čiji stanovnici „samo u njega gledaju“, ne plaćaju porez, pokazuju „buntovnički duh“, pokrenula je snažnu propagandu protiv njega. Crnogorsku emigraciju preselila je iz Beča u Zadar, pa u Kotor.

Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja atentata, stigavši na odmor u Prčanj u srpnju 1860., nastrijeljen je u leđa iz neposredne blizine na kotorskoj rivi 12. kolovoza 1860. Teško ranjen, ostao je pri svijesti. Tražio je da predsjednik crnogorskog Senata, njegov brat, vojvoda Mirko Petrović, postavi straže koje će spriječiti Crnogorce da krenu u Boku i osвете se za njegovo ubojstvo. Potvrdio je odluku da ga naslijedi sinovac, Nikola Petrović. Umro je 13. kolovoza, a sljedećeg dana prenesen

je u Cetinje i sahranjen u cetinjskom manastiru. Atentat, koji je počinio Todor Kadić, bio je politički čin.⁷ Ubojstvo kneza Danila, ispraćaj u Cetinje i ustoličenje novog crnogorskog kneza Nikole I. izazvali su veliku pažnju medija u Austrijskom Carstvu. Nakon prvih nekoliko tjedana, pozornost se s tragičnog događaja i žrtve atentata usmjerila na ubojicu, njegov život i motive zločina, suđenje i presudu. Medijska pažnja u kojoj su Danilo I. i Todor Kadić protagonist i antagonist plemenske drame kulminirala je u jesen 1860. godine.

Godine 1862. u Ljubljani je nastala slika Antona Karingera, u ondašnjim medijima nazvana *Leichenzug des Fürsten Danilo von Montenegro*. Čuva se u Dvoru kralja Nikole u Cetinju (Narodni muzej Crne Gore, inv. br. 240).⁸ Izrađena je tehnikom ulja na platnu (105 × 120,5 cm). Signirana je dolje lijevo: *C. A. Karinger 1862*. Imala je uporište u austrijskim izvorima, ali je, osim propagiranja pravednosti države koja odaje počast ubijenom vladaru susjedne zemlje, visokom umjetničkom kulturom iskazala poštovanje Danilu I. i crnogorskom narodu.

Stradanje kneza Danila pažljivo je opisano u diplomatskim izvještajima koji su uz druge zapise korišteni u novinskim člancima. U njima su se profilirali glavni protagonisti događaja, a time i Karingerove slike.

Francuski konzul u Skadru, Hyacinthe Hecquard, u svom izvještaju navodi da je knez 12. kolovoza bio na ručku kod kotorskog okružnog kapetana Stefana Dojmija i potom s njim šetao rivom. Dok se pred brodom opraštao s Dojmijem, odjeknuo je pucanj. Knez je posrnuo i pao u naručje svoje supruge, koja je pokazala „primjernu hrabrost“. Prenesen je u kuću crnogorskog agenta Marka Bjeladinovića, gdje ga je operirao doktor Louis Paul Tedeschi. Ubojica je uhvaćen, to je „Crnogorac i zove se Tošo Kadić“, koji je prije dvije godine pobjegao iz svoje zemlje, u Istanbulu ubio crnogorskog diplomata, pa se sklonio u Zadar, gdje je primljen kao politički izbjeglica. Kasnije je protjeran pa je živio na turskom teritoriju gdje je ratovao protiv svojih sunarodnjaka. U Kotor je stigao da bi ubio kneza. Prerušio se u Bokelja i u barci čekao do zalaska sunca. Ranjeni knez bio je priseban te se, zahvaljujući naređenjima koje je izdao, održao mir. Pošto je Danilo I. bio „inteligentan, energičan i jake volje da obavi ono što je bilo dobro“, Crna Gora je s njim „izgubila mnogo“. Austrijske vlasti priredile su vojne počasti. Odred vojske pod komandom generala Rodića „došao je

- 1 Anton Karinger, *Pogrebna povorka knjaza Danila*, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje

Anton Karinger, *Funeral Procession of Prince Danilo*, National Museum of Montenegro, Cetinje

hitno iz Dubrovnika i pravio je paradu“. Kada je pratnja stigla na austrijsko–crnogorsku granicu, odana je počast pucnjem iz pušaka, a s tvrđave 21 topovskim plotunom. Kneginja je na konju pratila tijelo svog supruga držeći u naručju njihovu malu kćer. Više od 3000 Crnogoraca koji su čekali na granici, otpratilo je tijelo Danila I. do Cetinja, gdje je iste večeri bilo sahranjeno. Nakon sahrane, crnogorski Senat potvrdio je posljednju volju Danila I. i priznao za njegova nasljednika Nikolu Petrovića, sina kneževa brata Mirka. Senat je „zamolio Knjeginju da ona tu odluku sama objavi narodu“. Nakon što je novom knezu „stavila na glavu kalpak, znak vlasti“, poljubila mu je ruku i obratila se narodu, koji je „izražavao saglasnost sa novim izborom“. Pošto je Danilo I. „sproveo u ovom narodu čvrstu organizaciju“, promjena je „izvršena bez ikakvog potresa i nereda“, te sve „funkcioniše kao i ranije“.⁹

Austrijske novine, kontrolirane jakom cenzurom, naglašavale su da je atentator Crnogorac, izgnanik motiviran osobnom osvetom. Bečka vlada, koja je naoružavala i plaćala crnogorske emigrante i omogućila im da se prebace u Kotor, bila je time abolirana u očima javnog mnijenja. Tisak se ograničio na opis atentata i prijenos tijela Danila I. u Crnu Goru.¹⁰

Laibacher Zeitung br. 187, od 16. kolovoza 1860. objavljuje: „Tijelo princa Danila iznijeto je u 6 sati ujutro pod vodstvom glavnog generala Rodića uz vojne počasti do vrha tvrđave u Kotoru gdje su ga preuzeli Crnogorci“. Isti list, u broju 197 od 28. kolovoza piše kako je Danilo I. „14. srpnja sišao s crnogorskih brda, a 14. kolovoza se mrtav u njih vratio“. Njegovo tijelo pratio je „čitav garnizon do granice uz sve vojne počasti, plotune i kanonade koje su grmjele s tvrđave“. General Gabriel von Rodich „koji je 13. u podne doputovao iz Raguze na vojnom ratnom parobrodu *Taurus*, komandirao je sprovodom.“¹¹

Kao jedan od glavnih protagonista sprovida, Rodić je predstavljen i na Karingerovoj slici. Prikazan je kao visoka, stamena i aktivna figura u husarskoj uniformi, u prvom planu, s desne strane. Njegovim likom počinje glavna kompozicijska linija slike – dijagonala koja se uspinje prema planinama u pozadini. Korača pored kneževog bijelca, pokrivenog crnim plaštom, kojeg vodi jedan Crnogorac. Pored je bataljon austrijske vojske, a iza njega građani Kotora koji su sprovod pratili do granice. Markantni Rodić, s kalpakom, okreće glavu prema crnogorskom dječaku koji mu prilazi s lijeve

strane. Njihov dirljivi susret upućuje na prijateljstvo koje austrijska vojska gaji prema crnogorskom narodu i povjerenje koje uživa među njegovim podmlatkom.

Gabrijel Rodić postao je zapovjednik Dubrovačkog i Kotorskog okruga 1859., a od 1870. do 1881. bio je namjesnik Dalmacije. Nakon rata s Mađarskom (1848.–1849.) dobio je titulu baruna i čin pukovnika, a 1859. i generala. Tijekom 32 godine službe u Dalmaciji vodio je dnevnik. Mada je ovo detaljno štivo od 1000 stranica bilo teško dešifrirati, očito je da je Rodić s generalom Đorđem Stratimirovićem, prema uputama austrijske vlade, bio uključen u organiziranje zavjere protiv Danila I. Takva njegova aktivnost pojačana je 1859., tijekom Drugog rata za nezavisnost Italije, kada je Pijemont u Francuskom carstvu stekao saveznika protiv Austrije. Rodić je trebao spriječiti da se Crna Gora pridruži ratu protiv Austrije. Njegov *Dnevnik* svjedoči da je imao „određenu ulogu u ubojstvu knjaza Danila“.¹²

No, austrijski mediji kao i Karingerova slika nastala u austrijskoj Ljubljani, Rodića slave kao heroja organiziranog i dobronamjernog Carstva. Da nešto na toj slici nije bilo točno, nagovještava jedino prilično neodređen zapis pravoslavnog svećenika Vuka Popovića iz Kotora u pismu od 6. kolovoza (po starom kalendaru) 1860.: „U ponedjeljnik došao je s vantom iz Dubrovnika i general Rodić, ma nije pred živim knjazom izlazio.“¹³

Glavna heroína Karingerove slike, kneginja Darinka Petrović, nalazi se u centru kompozicije obasjana ranim jutarnjim svjetlom.¹⁴ Svi izvještaji i novinski napisi slave je kao središnju protagonisticu tragedije. Ruski konzul Konstantin Petkovich, koji ju je ranije smatrao krivom za promjenu politike Danila I. prema Rusiji, nakon ubojstva u Kotoru poslao je drugačiji izvještaj o njoj. U pismu je naglasio da je u teškom momentu pokazala „tvrdost duha i samoodricanje“, neprestano bila pored supruga, tješila ga i prenosila njegove naredbe. Kada su njegovo tijelo prenosili iz Kotora, jahala je „sa raspuštenim kosama, držeći u rukama svoju kćer i podvržući se zracima podnevnog sunca i trzajima plača i kricima naroda koji je pratio“.¹⁵ *Srpske novine* br. 99 od 20. kolovoza 1860. prenijele su članak objavljen na naslovnoj strani austrijskog lista *Fremden-Blatt* od 19. kolovoza, u kojem se ističe njezina uloga u „umirenju naroda“, kao i to da je pratila tijelo mrtvog supruga „sedam sati preko pustih vrleti na afrikanskoj pripeci do Cetinja“. Vuk Popović u svom pismu ističe da se „skubeći

kosu“ kneginja „prostrla“ nad pogođenim knezom. Dok je trpio strašne bolove „iskraj njega nije se micala“. Odjevena u crno, pratila ga je mrtvog do Cetinja. „Knjaginja se u ovom svijesno i junacki podnijela, i zaista u zabuni i jadu ovom nije se mogla bolje i pametnije prikazati, inače među njima (Crnogorcima) bilo bi svašta.“¹⁶

Laibacher Zeitung br. 190, 20. kolovoza 1860. na naslovnoj strani ističe da je Darinka Petrović, „energična“ i moćna žena, imala ključnu ulogu u mirnom izboru novog crnogorskog kneza. Crnogorci, koji su „morali podnijeti da, istovremeno s viješću o smrti svog vladara, nauče ime novog“, ugledali su se na njenu pribranost. Isti list, u broju 197 od 28. kolovoza 1860. naglašava njezino „herojsko ponašanje“ koje je izazvalo „sveopće divljenje“.¹⁷ Kotoranin Simo Kaluderović u svom dnevniku, čiji je dio objavljen u časopisu *Crnogorka*, br. 18–19, 20. studenoga 1871., naglašava da je kneginja Darinka „kao anđeo“ bdjela nad svojim suprugom, podsjećajući na „mramorni lik Kanove“. Navedeni zapisi svjedoče da je oplakivanje – velika tema europskog mita, epa i kršćanske ikonografije – izrazito estetizirano u 19. stoljeću¹⁸ što je vidljivo i na Karingerovoj slici. Na rubu dvaju svjetova, austrijskog i crnogorskog, žalovanje je objedinjeno u liku dostojanstvene, uzdignute i uspravne figure kneginje. Ona zauzdava snažnog konja, koji podiže kopito i zamahuje repom. Na slici nema „raspuštene kose“, već uredno povezanu pletenicu na potiljku. Iako zapisi, dostupni Karingeru preko ljubljanskih novina, tvrde da je jahala noseći kćer, dijete nije prikazao da se ne bi narušila njezina uzvišena poza i tananost figure. Pokrivena je providnim crnim velom, ali crna haljina, koja se spušta niz njezino tijelo u gustim naborima, ima širok dekolte. Sjaj bijelih golih ramena i elegantna linija nadolje povijenog vrata stvaraju dojam „mramornog lika“.

Zapad je bio opčinjen prikazima lamentacije drevnih i dalekih naroda. Iskazano snažnim emocijama, žalovanje je oblikovalo sliku paternalističkog društva čiji rituali pružaju sigurnost i donose katarzu. Karinger, međutim, umjesto ekspresivnosti, bira suzdržanost. Otmjeno izražena bol i smjerno držanje kneginje Darinke dojmili su se okupljenog naroda.

Pored njega je, nošen na ramenima perjanika, upravo prošao odar s tijelom Danila I. Odar, odnosno tijelo vladara, treća je *dramatis persona* na glavnoj dijagonali slike. Odar je prekriven kneževom crvenom dušankom, koja ga na simbolički

potvrđuje kao nosioca radnje. Istu funkciju ima i kneževska kapa s visokom perjanicom, na sredini odra. Na ovaj način ujedinjeni, odar, ogrtač i kapa predstavljaju i zastupaju suverena Crne Gore. Tijelo kneza Danila, u kovčegu koji nose predstavnici njegove garde pored kojih koračaju mladići s bakljama, samo što nije izašlo s austrijskog teritorija i našlo se u državi koju predstavlja. To je smrtno, efemerno tijelo, ali predstavlja ideju besmrtnosti vlasti i države. Prema pravnoj teologiji razvijanoj od srednjeg vijeka, tijelo vladara je udvojeno jer pored elementa prolaznosti koji se rađa i umire, sadrži i onaj koji opstaje nepromijenjen. Oko tog dvojstva „organizira se ikonografija, politička teorija monarhije, pravni mehanizmi“, kao i „čitav ritual čiji je vrhunac krunidba, pogreb i ceremonijal podčinjavanja“.¹⁹

Karingerova slika ne prikazuje samo put kojim je povorka morala proći da bi stigla do Cetinja. Vertikalnom strukturom poručuje da se vladavina Danila I. održava ceremonijom sprovoda dok se ne prenese na njegovog nasljednika. Za razliku od elaboriranih funeralnih svečanosti koje su se priređivale tokom interregnuma, u Crnoj Gori je transfer „dva vladareva tijela“ bio brz: istog dana jedno je sahranjeno, drugo ustoličeno. Osim „afrikanke pripeke“, razlog za takvu hitnost bila je svijest o tome da se Crna Gora, bez vladara, nalazi u opasnosti. Zato je, prema zahtjevu Danila I., izrečenom pred smrt i uz potpunu suglasnost svih, potvrđen novi. Svi izvori, koliko god šturo to iskazali, potvrdili su da su Crnogorci u ovim teškim danima bili politički zreli. „Krunidba, pogreb i ceremonijal podčinjavanja“ izvedeni su besprijeckorno. Svijest o tome gradila je složenu Karingerovu kompoziciju.

Na glavnoj dijagonali slike, donekle zaklonjen figurom kneginje Darinke, ali dovoljno vidljiv i smješten u centar kompozicije, prikazan je četvrti nosilac tragičnog događaja – pravoslavni svećenik na konju. Za razliku od spuštenog lica supruge crnogorskog vladara, njegovo je podignuto. Lijepi profil, koji asocira na lik vladike Petra II. Petrovića Njegoša, jasno je ocrtan. Taj „grčki episkop“ crnogorski je mitropolit Nikanor Ivanović.

Vuk Popović zapisuje: „Vladika s Cetinja sišao je dolje i zatekao ga je živa, ma knjaz nije ga htio na oči, govoreći: „Ne puštajte ga da dođe k meni, za Boga!“ Među pravoslavnim svećenicima koji su pratili tijelo iz Kotora „išao je i vladika crnogorski“, u „prostim haljinama“. Odbio je ponuditi epitrahilj, i govorio: „Ne mećite ni vi petrailj

- 2 Anton Karinger, *Pogrebna povorka knjaza Danila*, detalj, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje

Anton Karinger, *Funeral Procession of Prince Danilo*, detail, National Museum of Montenegro, Cetinje

niti mu čitajte! Mrtvome čitali ne čitali isto čini!“ Popović naglašava: „Knjaza puštiše bez nijednog načina, niti se ispovide, ni pričesti, a bilo je nas, zaludu, popova dosta. Imaju pravo latini što nam se rugaju. Nije ga ni mrtva nijedan pop popratio s pazara do na Cetinje!“²⁰

Nikanor Ivanović postao je mitropolit pravoslavne crkve u Crnoj Gori nakon što je zaređen u Petrogradu 1858. godine. Knez Danilo, koji je težio da djelatnost crkve podredi državi, odredio je Srbina iz Dalmacije za mitropolita jer nije imao oslonac u plemenima, a time ni mogućnost miješanja u svjetovnu vlast.²¹ Nekoliko dana nakon ubojstva

Danila I., vojvoda Mirko, kao predsjednik Senata, zabranio je vladici Nikanoru povratak u Cetinje, a knez Nikola razriješio ga je funkcije mitropolita. U njegovim pismima nisu navedeni precizni razlozi za ovu odluku. Mitropolit je optužen da je bio nevjeran „svome Knjazu“, narodu, činu i savjesti jer ga nije dopratio u Cetinje, a ogriješio se i o novog, jer ga nije blagoslovio.²² *Laibacher Zeitung* br. 209, 12. rujna 1860. izvještava da je arhimandrit Nikanor u Beču jer je od princa Nikole „dobio otpust“, a lider crnogorske vlasti, Mirko Petrović, izjavio je da je „arhimandrit morao napustiti zemlju kako bi se spriječilo daljnje prolivanje krvi“.²³

Iako je iz novina saznao da mitropolit Ivanović nije pratio tijelo Danila I. u Cetinje, Karinger ga je naslikao. U europskoj političkoj propagandi i ikonografiji vladar je namjesnik Božji na zemlji pomazan svetim uljem. U svjetovnim državama on gubi svoje sakralne prerogative, ali stječe status

oca nacije koji bdije nad njezinom crkvom. Zauzvrat, zastupnik crkve mora simbolično razriješiti umrlog vladara i blagosloviti njegova nasljednika. Karingerova slika, koja vertikalnom osi naglašava simbolički uspon preminulog vladara, bez prikaza svećenika nije mogla funkcionirati.

Iza svećenika, naglašeno osvijetljen, prikazan je konjanik, snažan brkati čovjek, s ogrtačem obrubljenim krznom. Budući da na krilu drži kneževu kći – prikazanu kao minijaturnu repliku majke, u crnoj haljini, s velom preko glave – i naslikan je odmah iza kneginje, veoma je važan u hijerarhiji sprovoda, a time i slike. Možda se njegovim likom asociralo na velikog vojvodu od Grahovca, Mirka Petrovića. Iako je znao da predsjednik crnogorskog Senata, prema naredenju Danila I., nije silazio u Kotor, slikar je želio prikazati lik koji jača vladarsku porodicu i dinastiju i iskazuje paternalističko ustrojstvo crnogorskog društva.

Pored ove figure prikazan je još jedan čuvar kneževe porodice – konjanik s kalpakom na čijem je vrhu perjanica. To je, vjerovatno, Petar Vukotić, vojvoda, senator, predvodnik kneževe garde i budući komandant crnogorske vojske. Vuk Popović zapisuje da je Vukotić prilikom ispraćaja kneževog tijela do crnogorske granice, odgovarajući na pohvalne riječi generala Rodića o Danilu I., zahvalio na ukazanoj časti i rekao: „Teška nam je rana da se ova nesreća ovde dogodila. S pokojnim gospodarem mi smo dosta dobra imali, što nijesmo ni sa jednim. On je sad mrtav, ali mi smo ostali, i radićemo da ne popuštimo ništa što je on započeo, i što nam je preporučio.“²⁴

Na vrhu glavne dijagonale predstavljen je još jedan konjanik. On predvodi pogrebnu povorku. Usmjeren je prema odru s tijelom kneza Danila. *Laibacher Zeitung* br. 101, 3. svibnja 1862. tvrdi da je to vojvoda Ivo Radonjić, pouzdani knežev oslonac.²⁵ U prednjem planu donjeg dijela slike, s lijeve strane, crnogorski je narod. Najbliža promatraču žena je koja kleči, pognute glave, prikazana s leđa. Prema davno uspostavljenim kodovima, ona je posrednik koji ima funkciju prologa ili epiloga *historije* – uzvišene priče vrijedne pamćenja, pisanja i slikanja. Svojim položajem pokazuje kako se mora ponašati pred poviješću kojoj prisustvuje. Iako okrenuta leđima, ona mu se izravno obraća. Njezina gotovo puna trodimenzionalnost i blizina premošćuju različite svjetove – onaj unutar i onaj van platna slike.

Istu funkciju ima i figura čovjeka s dječakom. Naoružani ratnik skinuo je kapu i pognuo glavu, a

uz njega se prislonio njegov mali sin. Oni su ilustracija rimske i kršćanske vrline *pietas* (dužnost, pobožnost, posvećenost) koja bi morala biti odlika svih uzrasta. Nju utjelovljuju i dvije ženske figure: jedna stameno stoji, druga skrušeno spušta glavu, dajući primjer djevojčici kraj njih. Dio je ove skupine i figura sjedećeg dječaka s psom. I oni su tihi, ali i zainteresirani. Historijsko slikarstvo u 19. stoljeću nije doktrinarno: uključivanje elemenata žanra svakodnevice bilo je poželjno jer doprinosilo je dojmu stvarnosti. Većina ovih figura prikazana je u sjeni planine čime se pojačava elegična atmosfera.

Lament nad Danilom I. ne bi bio potpun bez njegovih običnih podanika. Prema načelima stoljećima razvijane monarhističke ideologije i ikonografije, vladar je kolektivno tijelo države, organizam koji obuhvaća sve podanike. U svim izvorima o ubojstvu kneza Danila naglašavana je uloga naroda koji se spontano okupljao, s tugom ga pratio, a onda uz poklike „hiljada glasova koji su se slili u jedan“ pozdravio njegovog nasljednika. I na Karingerovoj slici narod je manifest korporativnog tijela države. Zbog toga što je dobrovoljno ostao sjedinjen s vladarom, omogućio je obnavljanje državnog sistema.

Likove Crnogoraca Karinger je gradio na osnovi svojih crteža i akvarela iz 1854. godine. Likove na crtežu *Dopojasne ženske figure u crnogorskoj nošnji* (Narodni muzej, Ljubljana, inv. br. 88) koristio je pri izradi ženskih likova na lijevoj strani *Pogrebne povorke*.²⁶

Svi protagonisti postavljeni su ispred stjenovitog pejzaža, koji je također heroj ove slike. U sredini, među stijenama, ukopan je put koji vijuga u serpentinama. Na vrhu stijene s desne strane je tvrđava. Vide se bljeskovi dvaju plotuna koji su s nje upravo ispaljeni.

Realistični prikaz crnogorskog pejzaža počiva na Karingerovom vojničkom i slikarskom sjećanju. Zato je, prilično vjerno, uz izvjesno odstupanje koje je zahtijevala struktura pažljivo građene povišesne kompozicije, prikazao početak *Crnogorskog puta* koji je vodio od Kotora do Cetinja.

Ta staza bila je stoljećima jedini izlaz. Čak i kad su išli u Rusiju, crnogorski vladari morali su ići tim putem, preko Jadrana do Beča, pa do Petrograda. Ovaj zapadni prolaz bio je bitan za opstanak crnogorskog naroda i utemeljenje crnogorske države. Uzan i krivudav, počinje u klancu rijeke Škurde, kod sjevernih gradskih vrata Kotora, s pokretnim mostom, tzv. Tabačine. Tu se nalazio *Crnogorski*

pazar na koji su Crnogorci donosili drva za ogrijev, kožu, loj, sir, usoljeno meso i ribu, a kupovali sol, barut i ostalo. Put se kretao sjevernim obodom tvrđave San Giovanni na brdu Svetog Ivana iznad Kotora. Potom je stizao do naselja Špiljari i, iznad njih, zaravni Pračište. Tu je, u Njegoševo doba, 15. srpnja 1841. utvrđena granica Austrije i Crne Gore. Nakon strmog uspona, staza stiže na prijevoj Krstac, a onda do Njeguša. Mnogi putnici pisali su o ovom mučnom putu, visokom gotovo 1000 metara.

Kanice (serpentine), odnosno popločan put s ivičnjacima i ostrim okukama, prikazan na Karingerovoj slici, gradila je Austrija. Navedeni 101. broj *Laibacher Zeitung*a, od 3. svibnja 1862. to ističe: „Povorka se kreće prema Crnoj Gori uz topovsku kanonadu, putevima koje je izgradila Austrija“. S desne je strane sjeverni dio tvrđave San Giovanni, do koje su vodile kotorske zidine, građene od 9. stoljeća, a oformljene od 16. do 18. stoljeća, za vrijeme venecijanske uprave. Iznad *kanica* i tvrđave vide se stijene Lovćena. Medusobno prožete, arhitektura i priroda stvaraju vertikalnu os koja kompoziciji daje monumentalnost. Umnožavanje dijagonala i planova stvorenih gradacijom i različitom gustoćom tonova, stvara dojam dubine prostora. Tome pomaže izmjena svjetla i sjene. Promišljena struktura slike uporište je imala u Karingerovu studiju slikarstva na akademijama u Beču i Münchenu, gdje se posebno posvetio izučavanju prirode. Njegov bečki profesor, ugledni pejzažist Franz Steinfeld, od svojih je studenata tražio da slikaju *en plein air*. U Münchenu je učio gledajući djela njemačkih pejzažista. Najvažniji za transformaciju Karingerove slike krajolika bio je njegov doživljaj mediteranske svjetlosti u Crnoj Gori i Dalmaciji. Punu zrelost kao pejzažist dosegaio je nakon povratka u Ljubljano, kada su nastale njegove najbolje slike alpskih predjela, posebno Gorenjske s jezerima i rijekama.²⁷

U doba kada je Karinger studirao pejzažisti su se željeli osloboditi strogih neoklasicističkih kompozicija i romantičarskih dramatičnih vizija. Glavni cilj postala im je opservacija prirode i njezino točno prikazivanje. I pejzaž na historijskim kompozicijama pretrpio je promjenu: slikao se „narativni pejzaž“, realna pozornica stvarnog događaja. Slikari, među kojima i Karinger, prirodu su prikazivali na osnovu pažljivog promatranja, zabilježenog na skicama i, istovremeno, uz reminiscencije na akademski, tzv. herojski pejzaž (brižljivo izgrađenu pozornicu herojske historije). Pejzaž

na *Pogrebnoj povorci* svjedoči o toj kombinaciji. Strukturu i oblik planinskog obronka Karinger je skicirao 1854. godine, ali neposrednost je tih zapisa modificirao kako bi stvorio dostojanstvenu pozadinu za uzvišenu temu.

Sinteza naučene formule za kompoziciju i realističnost prizora dala je posebnu kvalitetu *Pogrebnoj povorci*. Ipak, na njoj se Karinger nije predstavio kao veliki pejzažist. Lovćenske stijene su „zamrznute“, na njima nema impresije vjetera i protoka vremena. Umjetniku je bila važnija disciplina kompozicije u kojoj su planine dostojanstvene kulise povijesnog događaja koji se upravo tamo odvija. Disciplinu podržava koloristička struktura slike, balansirana u svijetlim, mahom okerastim tonovima, oživljenim prodorima crvene boje s crnogorske nošnje. Mediteranska svjetlost, živa na umjetnikovim skicama, na slici nije intenzivna, već pažljivo unesena kako bi upotpunio osjećaj autentičnosti prikazanog događaja. Osvijetljeni dijelovi slike asociraju na „afrikanско sunce“ koje je grijalo 14. kolovoza 1860., ali na slici nema „atmosferskog impresionizma“, ni dramatičnog treperenja svjetlosti. Boja, kao i smjenjivanje sjene i svjetla, grade uravnotežen sistem lirskog, a ne epskog karaktera.

Karinger je bio član Austrijskog umjetničkog društva, osnovanog 1850. u Beču, a njegova je filijala osnovana u Ljubljani 1852. godine. Bio je jedan od njezinih najpoduzetnijih članova i od 1863. organizator izložbi. Na prvoj izložbi 1863. predstavio je dva pejzaža i *Pogrebnu povorku knjaza Danila*.²⁸ Slika je privukla pažnju likovne kritike i prije izlaganja. Spomenuti broj *Laibacher Zeitung*a od 3. svibnja 1862. objavljuje da je Karinger „završio jednu historijsku sliku, koja nam pruža najljepši dokaz njegove umjetničke nadarenosti“. Naročito vrijedna „pohvale na ovoj slici je kompozicija, prikladna temi na kojoj se zasniva“. Zatim se nabrajaju glavni protagonisti slike („ožalošćena udovica uz grčkog episkopa“, jahač koji „drži malog Danilovog sina“, stari „senator koji vodi Prinčevog bijelca“, Ivo Radonjić), „bataljon austrijskih strijelaca, na čelu s generalom Radićem“, povorka „ožalošćenih Crnogoraca oba spola i svih uzrasta“, staza koja se „izvija u serpentinama naviše, prema planinama čiji se vrhovi zlate na jutarnjem suncu“. Autor teksta naglašava: „To je život, to je zbilja, to je ta izražajnost čitave slike, koja postaje još prijemčivija zbog karakterističnih likova Crnogoraca i njihovih slikovitih nošnji raskošnih boja.“ Hvali „majstorsku tehničku izvedbu“ kojoj

se ne može ništa zamjeriti. Budući da je „Karinger duže boravio u Dalmaciji, na granici Crne Gore, tu je pogodnost iskoristio za svoju studiju“. Sada radi na slici „čija je tema rat Turaka i Crnogoraca, a koja, prema onome što sada možemo prosuditi, obećava izuzetnu karakterističnost“.²⁹ Epitet *karakteristično* bio je jedan od najpohvalnijih za tadašnje umjetnike.

Najuzvišeniji rod u hijerarhiji umjetničkih žanrova, historijsko slikarstvo, u 19. stoljeću doživljava se kao staromodan. Interes za prikaze antičkih mitova i biblijskih tema se gubi i usmjerava na recentne događaje, posebno na one povezane s nacionalnim identitetom. Tradicionalna ikonografija razgrađuje se i kreira autentičnost protagonista, vremena i mjesta. Prikazivanjem događaja iz nedavne prošlosti slikari grade kvalitetu reportažnog i *karakterističnog*, koje su već usvojili ilustratori u časopisima. Revolucija historijskog slikarstva bila je intenzivna u njemačkim zemljama. Povjesničar umjetnosti i profesor Pruske umjetničke akademije u Berlinu, Franz Theodor Kugler, proklamira umjetnost koja prikazuje „realnost poput dagerotipije“. Pod utjecajem njemačkog slikara Johanna Petera Krafta, koji predaje na Akademiji u Beču, slikari Austrijskog Carstva prikazuju onovremene događaje i teže „patriotskom slikarstvu“. Do tada prikazivani bezvremeni karakteri i retoričke radnje koje su značajem nadišle svoje vrijeme i stekle status univerzalnog, sada postaju personalizirani junaci u konkretnim situacijama, uz koje je uvijek narod, glavni nosilac sadržaja. Zbog toga što historijsko slikarstvo gubi svoju akademsku udaljenost od tema koje nisu potvrđene dugim pamćenjem, dolazi i do promjene termina: umjesto tradicionalnog izraza *Historienmalerei*, stvara se novi, *Geschichtsmalerei*.³⁰

Karingerova *Pogrebna povorka knjaza Danila* stvorena je u duhu ovih promjena. Umjetnik prikazuje aktualni događaj i likove poput onih s fotografija – medija koji je presudno utjecao na onovremene slikarske koncepcije. U prednji plan smješta *karakteristični* narod, koji ima ravnopravnu ulogu s glavnim akterima slike. U pozadini konstruira zahtijevani „narativni pejzaž“ kao realni okvir stvarnog događaja. Kao i njegovi suvremenici, izbjegava srednji plan, nekada neophodni most na slikama *historija*. Time se prikazani trenutak približava promatraču, koji postaje njegov svjedok i učesnik.

Slovenski umjetnik sliku je završio u svibnju 1862., nepune dvije godine nakon ubojstva kneza Danila.

3 Anton Karinger, *Pogrebna povorka knjaza Danila*, detalj, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje

Anton Karinger, *Funeral Procession of Prince Danilo*, detail, National Museum of Montenegro, Cetinje

Njezina struktura zahtijevala je pažljivu pripremu. Autentičnost koju je želio postići nije se mogla postići samo sjećanjem na vladara, narod i pejzaž Crne Gore, već je morala biti potkrijepljena informacijama o događaju i njegovim učesnicima, koje je nalazio u onovremenim medijima. Može se pretpostaviti da je bio upoznat i sa sadržajem jednog literarnog izvora koji je neposrednošću prikaza ubojstva također ispunio ondašnje umjetničke kriterije. To je bilo *Ubojstvo Danila Petrović Njeguša knjaza černogorskoga – prikazanje u pet diela* Vićenca Jelčića. Iako Jelčićev komad nije bio tiskan, Karinger, zainteresiran za crnogorske

teme, poznat kao *slikar južnoslavenskih predjela*, mogao je za njega čuti.

Vićenco Jelčić, Hrvat s Hvara, postao je učitelj u Herceg Novom 1834., a deset godina kasnije u Kotoru. Držao je privatni tečaj s praksom i pravom polaganja ispita za kapetane duge plovidbe.³¹ Kao cijenjeni učitelj i činovnik državnog aparata (nadzornik osnovnih škola u Boki Kotorskoj), bio je upoznat sa svim zbivanjima u vezi s atentatom na Danila I. Pišćeve didaskalije, kao i pismo upućeno Kotorskoj općini, svjedoče o namjeri da se drama izvede pred publikom. Od austrijske vlasti u Zadru tražena je dozvola za prikazivanje *Ubojstva*, a tekst je dostavljen na uvid. Namjesništvo u Zadru zabranilo je izvođenje, a drama nije objavljena.³² Napisao ju je u ranu jesen 1860. godine, neposredno nakon okončanja suđenja Kadiću 19. rujna. Primijećeno je da je rijetko kada tako brzo napisan neki dramski tekst inspiriran „tek odigranim zbivanjem“.³³ No, iako je brzina pisanja ovog komada bila izuzetna, nije bila neuobičajena. Drame koje su rekreirale nedavne događaje, poput slika srodnog karaktera, stjecale su popularnost tijekom 19. stoljeća.³⁴ Vijesti iz novina utjecale su na to da literatura poprimi odlike žurnalističkog prikaza kurentnih događaja i narativa, a to su tražili i ideolozi realizma. Mnoga literarna djela, posebno kazališni komadi, kao i Jelčićevo, vješto su miješala realnost i fikciju. Veliku popularnost stjecali su naročito oni koji su prikazivali ubojstva, motive *zločina i kazne*, suđenja, umiranja i oprastanja umirućeg od života i bližnjih. I Jelčić je sve to želio predstaviti: atentat, posljednje momente umirućeg Danila I., razloge ubojstva, suđenje i ponašanje ubojice.

Iako Jelčić o knezu Danilu često govori pohvalnim riječima (pravi je junak, „radotoljuban, pravovieran i pošten“, sve radi za „ljubav narodnosti, malo za sebe“), njegova drama izražava negativan austrijski odnos prema crnogorskom vladaru i narodu. U prvom činu predstavnici austrijske vlasti ističu da je Austrija „mnogo godinah svašta trpiela od Černogoracah“, jer je znala da su „siromasi i neuradeni ljudi“. Danilo I. želio je s Francuzima da „udari na Kotor“, ali sad se trudi da dokaže svoje prijateljstvo. U drugom činu prikazuje se ljubav Danila I. prema supruzi i kćeri, a u trećem sudbina uvrijeđenog Todora Kadića. U četvrtom činu predstavljeni su atentat i smrt Danila I., a u petom sudska rasprava i presuda. U posveti čitatelju Jelčić rezimira: „Danilo, knjaz crnogorski, koi u gradu Kotoru, na 12. kolovoza 1860, pade

od nemile ruke Todora Kadića, također Črnogorca, biaše muž onaj koji je duhom svojim bio zavirio u budućnost Jugoslavjenstva, onaj muž koi je teško gledao subraču svoju po Bosni i Ercegovini. Namier njegova bi velika i čestita, no doklen je živio, nije mogao te namiere oživotvoriti“. Bio je „Slovjen tijelom i dušom, i teško jest gledao nepravdu kada je tko njegovom slovjenkom narodu učini“.³⁵

Prožet duhom panslavizma i Ilirskog pokreta, Jelčić u prologu uzvisuje kneza. Iako ga slavi kao vjesnika ostvarenja jugoslavenskih težnji i optužuje onog koji ga je u tom naumu spriječio, u njegovom su komadu knez Danilo i njegov ubojica jednaki. To je, u znatnoj mjeri, zahtijevala dramaturška struktura. Nju je podržala i austrijska recepcija kneza Danila. Protagonist i antagonist *Ubojstva* su, prema pažnji koja im je posvećena, načinu na koji je opisana njihova ljubav prema svojim porodicama i zemlji, potrebi da ratuju i da se svete, istovrsni i ravnopravni. Oni su junaci plemenske drame čiji je tragični kraj neumitan iako je austrijska država učinila sve da ga spriječi. U mnogim austrijskim novinama i gotovo svim spomenutim brojevima *Laibacher Zeitung*a, ističe se nepovjerenje i nesloga u porodici princa Danila, njegovo kažnjavanje političkih protivnika, Kadićeva želja da se osveti. Oblikovanje ubojice kao junaka čiji čin proizlazi iz drevne tradicije plemenske osvete i predstavljanje kneza Danila kao uzročnika zločina koji je zaslužio kaznu, sigurno je bilo poznato Karingeru. Saznanje da je o ubojstvu Danila I. napisana drama, i da je njezin autor Hrvat i podanik Austrijskog Carstva, moglo mu je biti poticaj da naslika *Pogrebnu povorku*. Nacionalne težnje južnoslavenskih naroda, iskazane u prologu Jelčićevog komada, sigurno su mu bile poznate. Iako ljubljanski Nijemac i pripadnik austrijske vojske, vjerojatno ih je razumio. Kao i Jelčić, prikazao je uredenost austrijske države koja se, bezgrešna, dostojanstveno oprašta od mrtvog kneza Crne Gore. No, za razliku od Jelčićeva komada, Karingerova slika prikazuje i uredenost Crne Gore, koju je Danilo I. reformirao i učinio državom međunarodno priznatih granica.

Pitanje je zašto je Karinger naslikao ovu apoteozu Danila I. Njegovo sjećanje na kneza kojeg je portretirao, dobrodošlicu u crnogorskom narodu, susret s ljepotom zemlje, sigurno su mu bili važni motivi. Želja da ostvari *grand oeuvre*, odnosno da, poput svojih europskih kolega, naslika realnu povijesnu kompoziciju, bila je ovomu pejzažistu i

portretistu snažan pokretač. Ipak, sve to nije bio dovoljan razlog za nastanak slike koja prikazuje prenošenje tijela crnogorskog vladara u njegovu prijestolnicu, gdje će biti proglašen njegov nasljednik. Izvedena u reprezentativnoj tehnici ulja na platnu, velikog formata, monumentalnog karaktera, brižljivo građene kompozicije, s karakterističnim likovima i scenografijom, nije mogla nastati spontano. Iako je bio potomak imućne trgovačke porodice i živio kao dobro plaćeni portretist, potpuno posvećen slikanju i izložbama, Karinger sliku nije stvorio za svoju dušu. Pobri- nuo se da je likovni kritičar vidi i opiše u novinama neposredno po njezinu završetku u svibnju 1862., predstavio ju je na prvoj izložbi ljubljanskog ogranka Austrijskog umjetničkog društva 1863., kao i na izložbama sljedećih godina. Vjerojatno je za nju dobio narudžbu od crnogorskih uglednika ili je njome želio privući pažnju kneza Nikole Petrovića i nadao se da će je otkupiti. Dokumenti o tome za sada nisu poznati. U nekrologu Antonu Karingeru, objavljenom u *Laibacher Tagblattu* br. 140, 23. srpnja 1870., o *Pogrebnoj povorci* govori se kao artefaktu koji se, vjerojatno, nalazi u „dvoru Princa Crne Gore“.³⁶

No, slika je imala drugačiju sudbinu, koja se, donekle, može rekonstruirati. Nakon što je nekoliko puta izlagana uz medijsku pažnju prestala je izazivati pozornost. Poslije Karingerove smrti 1870. bila je u vlasništvu umjetnikove obitelji. Nakon smrti neposrednih nasljednika, postala je, poput mnogih Karingerovih slika, dio umjetničke kolekcije zagrebačke plemićke porodice Zikmundowsky³⁷ da bi u jednom trenutku stigla u Dubrovnik. Bila je vlasništvo Amelie Capurso iz čije porodice potiče više značajnih Dubrovčana. Njezin nasljednik, Pierino Venanzoni sliku je procijenio na 15 000 dinara. Komisija Narodnog muzeja u Cetinju u rano proljeće 1938. godine dolazi vidjeti sliku i dogovoriti se oko otkupa. Članovi komisije, upravitelj muzeja Mirko Medenica i muzejski savjetnik Risto Dragičević, uvjerali su se da je „dobro očuvana i lijepo uramljena slika Sprovod tijela knjaza Danila, vel. 150 × 120 cm, vrijedno svjedočanstvo jednog važnog i poznatog detalja iz historije Crne Gore“. Otkupljena je po ponudenoj cijeni.³⁸ Od tada se slika nalazi u Dvoru kralja Nikole (Narodni muzej Crne Gore) u Cetinju.

BILJEŠKE

- 1 O Antonu Karingeru: POLONCA VRHUNC, *Življenje in delo*, u: Anton Karinger 1829–1870, (ur.) Polonca Vrhunc, France Zupan, Narodna galerija, Ljubljana, 1984., 9–25.
- 2 POLONCA VRHUNC (bilj. 1), 13–14, 16, 22–23, 54–55, 73–75.
- 3 O knjazu Danilu I.: BRANKO PAVIĆEVIĆ, *Danilo I Petrović Njegoš. Knjaz crnogorski i brdski 1851–1860*, Izabrana djela, tom III, CID, Podgorica, 2007.; ŽIVKO ANDRIJAŠEVIĆ, *Političko djelovanje i vladarska ličnost knjaza Danila Petrovića Njegoša*, u: Knjaz Danilo Petrović Njegoš. Politički spisi, (ur.) Živko Andrijašević, Matica crnogorska, Podgorica, 2013., 7–98.
- 4 SAŠA BRAJOVIĆ, *Portreti Danila I Petrovića Njegoša Anastasa Jovanovića*, u: Identiteti i mediji. Umetnost Anastasa Jovanovića i njegovo doba, (ur.) Igor Borozan, Danijela Vanušić, Muzej grada Beograda, Matica srpska, Novi Sad, 2017., 161–183; SAŠA BRAJOVIĆ, *Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša*, Matica crnogorska, Podgorica, u tisku.
- 5 O tome: BRANKO PAVIĆEVIĆ (bilj. 3), 299–302.
- 6 Citati su iz izvještaja generala Lazara Mamule austrijskom ministarstvu policije: VLADAN ĐORĐEVIĆ, *Crna Gora i Austrija 1814–1894*, Srpska kraljevska akademija nauka i umetnosti, XLIX/19 (1924.), 149–150.
- 7 Todor Kadić bio je povezan s organizatorima pobune protiv kneza Danila koja je izbila u Bjelopavličima 1854. godine. Nakon gušenja pobune, knez Danilo je Kadićevu sestru Danicu, suprugu svećenika Puniše Pavićevića, jednog od pobunjenika koji je emigrirao, predao za svog perjanika. Kadić je napustio Crnu Goru 1854., pa se vratio nakon amnestije 1855., i pokušao atentat na kneza 1857. godine. Budući da su u ubojstvu u Kotoru sudjelovale još dvije osobe, koje su nestale, jasno je da osobna mržnja i žed za osvetom, koje su sigurno postojale, nisu bile dovoljne da se atentat pripremi i izvrši. Politički motiv ubojstva Danila I. maskiran je pričom o osveti, koja se dobro uklapala u propagandu o Crnogorcima kao narodu koji nema „klasno-političku svijest“, već samo „plemensku“. Razvijana u krugovima koji su imali imperijalne pretenzije prema Crnoj Gori, dobro je iskorištena u izgradnji negativnog odnosa prema njezinu prvom novovjekovnom svjetovnom vladaru: DANILO RADOJEVIĆ, *Oko atentata na knjaza Danila*, u: *Dukljanski horizonti*, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, Podgorica, 1995., 34–54.
- 8 Osnovni podaci o slici nalaze se u: POLONCA VRHUNC, *Katalog* (bilj. 1), 16, 60; ANĐE KAPIČIĆ, *Umjetnička zbirka Državnog muzeja na Cetinju*, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, Društvo za očuvanje baštine, Podgorica, 1999., 157, 160, 163.
- 9 Citati prema: ANDRIJA LAINOVIĆ, *Francuski arhivski podaci o ubistvu knjaza Danila*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, V (1956.), 147–155, 153–154.
- 10 Vijesti o atentatu objavio je *L'Osservatore Dalmato* na talijanskom, odnosno *Glasnik dalmatinski* na hrvatskom jeziku 14. kolovoza, a zagrebačke *Narodne novine* 18. kolovoza 1860. Opširan tekst o atentatu objavio je *Srpski dnevnik* iz Novog Sada, a prenio ga je *Glasnik Dalmatinski* 2. listopada 1860. O tome: ANDRIJA LAINOVIĆ (bilj. 9), 155.
- 11 *Neuste Nachrichten und Telegramme, Österreich*, nepotpisani tekstovi:
URL: <https://www.dlib.si/results/?query=%27rele%253d-Laibacher%2BZeitung%27&pageSize=25> (6. 4. 2018.)
- 12 ŽELJKO KARAUŁA, *Iz dnevnika austrijskog brigadira Gabrijele Rodića u vezi planiranog austrijskog pothvata prema Crnoj Gori 1859. godine*, Matica, 71 (jesen 2017.), 339–360, 344; ŽELJKO KARAUŁA, *Namjesnik austrijske Dalmacije Gabrijel Rodić o sebi i svom vremenu: Marko Trogrlić, Dostojan vojnik Jelačića bana. Autobiografski zapisi dalmatinskog namjesnika Gabrijele Rodića*, Zagreb–Split:

- Leykam international*, 2017., Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 49 (2017.), 263–293, 287.
- 13 VUK POPOVIĆ, *Pisma Vuku Karadžiću*, (ur.) Danilo Radojević, CID, Podgorica, 1999., 373.
 - 14 Darinka Petrović (1838.–1892.) rođena je u Trstu, u srpskoj trgovačkoj porodici. Bila je obrazovana i govorila tečno četiri jezika. Za kneza Danila udala se 1855. i s njim imala kćer Olgu, rođenu 1859. godine. Crnu Goru napustila je u jesen 1860. Nakon nekoliko boravaka u Cetinju, nastanila se u Veneciji gdje je i umrla. Knez Nikola Petrović, koji je brinuo o njoj, sahranio ju je pored supruga u cetinjskom manastiru: DIMITRIJE VUJOVIĆ, *Knjeginja Darinka – politička aktivnost. Prilog istoriji Crne Gore 1855–1867*, Obod, Cetinje, 1968.
 - 15 DIMITRIJE VUJOVIĆ (bilj. 14), 38.
 - 16 VUK POPOVIĆ (bilj. 13), 371, 373, 374.
 - 17 *Danilo und sein Nachfolger, Österreich*, nepotpisani tekstovi (bilj. 11).
 - 18 O estetizaciji žalovanja: MARK SANDY, *Romanticism, Memory, and Mourning*, Ashgate, London, New York, 2013.
 - 19 MICHEL FOUCAULT, *Nadzirati i kažnjavati. Nastanak zatvora*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1997., 30; O dva vladareva tijela: ERNST KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton 1957., 270–271; ULRICH PFISTERER, *Zwei Körper des Königs*, u: *Handbuch der Politischen Ikonographie*, Bd II: *Imperator bis Zwerg*, Eds. Martin Warnke, Uwe Fleckner, Hendrik Ziegler, München, 2011., 559–566.
 - 20 VUK POPOVIĆ (bilj. 13), 372–376.
 - 21 O tome: ŽIVKO ANDRIJAŠEVIĆ, *Crnogorska crkva 1852–1918. Studija sa zbirkom dokumenata o Pravoslavnoj crkvi u Knjaževini/Kraljevini Crnoj Gori*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2008., 69–90.
 - 22 ŽIVKO ANDRIJAŠEVIĆ (bilj. 21), 250–251.
 - 23 *Österreich*, nepotpisani tekst (bilj. 11).
 - 24 VUK POPOVIĆ (bilj. 13), 372–373.
 - 25 *Feuilleton. Laibacher Plauderein*, nepotpisan tekst (bilj. 11).
 - 26 POLONCA VRHUNC, *Katalog* (bilj. 1), 73, il. 94.
 - 27 POLONCA VRHUNC, *Življenje in delo* (bilj. 1), 31–36; BARBARA JAKI, *Meščanska slika. Slikarstvo prve polovice 19. stoletja iz zbirke Narodne galerije*, Narodna galerija, Ljubljana, 2000., 91.
 - 28 Prva ljubljanska izložba *Österreichischer Kunstverein*, prenesena iz Beča, otvorena je u zgradi kazina, tzv. Reduti, 23. travnja 1863. Karinger je izložio slike *Bled (Anshicht von Veldes)*, *Bohinj (Parthie aus Wochein)* i *Leichenzug des Fürsten Danilo von Montenegro*: POLONCA VRHUNC, *Življenje in delo* (bilj. 1), 17–18.
 - 29 Nakon javnog izlaganja slike, *Laibacher Zeitung* br. 96, 29. travnja 1863. u tekstu *In der Kunstausstellung III* ističe: „Gospodin Karinger, kojem dugujemo nastanak ove umjetničke izložbe, izuzetno je kvalitetan slikar.“ Isti list, u broju 121, 27. svibnja 1865., u zaglavlju *Feuilleton. Die Gemälde Ausstellung*, naglašava: „Slika A. Karingera Crnogorci manje zadovoljava od odlične slike *Pogrebna povorka Princa Danila od Crne Gore*, koju je izlagao prošle godine.“ (bilj. 11).
 - 30 O tome: HUBERTUS KOHLE, *The Modernity of History Painting: The Case of Adolph Menzel, Intellectual History Review*, 17:2 (2007.), 135–151.
 - 31 VOJISLAV BOLJEVIĆ VULEKOVIĆ, *Pomorska škola u Kotoru*, u: 12 vjekova Bokeljske mornarice, (ur.) Danilo Kalezić, Monos, Beograd, 1972., 190–196, 190.
 - 32 O jeziku i strukturi drame, njezinu sadržaju i namjeri da se predstavi kotorskoj publici: RATKO ĐUROVIĆ, *Suvremena drama o ubistvu knjaza Danila*, u: VIĆENCO JELČIĆ, *Ubojstvo Danila Petrović Njeguša knjaza crnogorskoga – prikazanje u pet diela*, (ur.) Milovan Radojević, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2007., 5–17.
 - 33 RATKO ĐUROVIĆ (bilj. 32), 16–17.
 - 34 HAYDEN WHITE, *The Historical Text as Literary Artifact*, in: *Tropics of Discourse, Essays in Cultural Criticism*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1978., 81–100.
 - 35 VIĆENCO JELČIĆ (bilj. 32), 23, 24, 29, 32, 114, 115.
 - 36 Amand Schweiger, *Feuilleton. Von der Gemälde-Ausstellung. Karingers künstlerischer Nachlass* (bilj. 11).
 - 37 POLONCA VRHUNC, *Katalog* (bilj. 1), 60.
 - 38 ABO NMCG f. Državni muzej 1937. br. 696 od 10. XII. ABO NMCG f. Državni muzej 1938. br. 69 od 23. II. i br. 90 od 7. III. Zahvaljujem Tatjani Jović, muzejskoj savjetnici Narodnog muzeja u Cetinju, koja mi je ustupila ove podatke iz arhiva Narodnog muzeja Crne Gore.

REFERENCES

- ANDRIJAŠEVIĆ, ŽIVKO, *Crnogorska crkva 1852–1918. Studija sa zbirkom dokumenata o Pravoslavnoj crkvi u Knjaževini/ Kraljevini Crnoj Gori*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2008.
- ANDRIJAŠEVIĆ, ŽIVKO, *Političko djelovanje i vladarska ličnost knjaza Danila Petrovića Njegoša*, in: Knjaz Danilo Petrović Njegoš. Politički spisi, (eds.) Živko Andrijašević, Matica crnogorska, Podgorica, 2013, 7–98.
- BOLJEVIĆ VULEKOVIĆ, VOJISLAV, *Pomorska škola u Kotoru*, in: 12 vjekova Bokeljske mornarice, (ed.) Danilo Kalezić, Monos, Beograd, 1972, 190–196.
- BRAJOVIĆ, SAŠA, *Portreti Danila I Petrovića Njegoša Anastasa Jovanovića*, in: Identiteti i mediji. Umetnost Anastasa Jovanovića i njegovo doba, (eds.) Igor Borozan, Danijela Vanušić, Muzej grada Beograda, Matica srpska, Novi Sad, 2017, 161–183.
- BRAJOVIĆ, SAŠA, *Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša*, Matica crnogorska, Podgorica, u štampi.
- ĐORĐEVIĆ, VLADAN, *Crna Gora i Austrija 1814–1894*, Srpska kraljevska akademija nauka i umetnosti XLIX/19 (1924), 149–150.
- ĐUROVIĆ, RATKO, *Suvremena drama o ubistvu knjaza Danila*, in: VIĆENCO JELČIĆ, *Ubojstvo Danila Petrović Njeguša knjaza črnogorskoga – prikazanje u pet diela* (ed.) Milovan Radojević, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2007, 5–17.
- FUKO, MIŠEL [FOUCAULT, MICHEL], *Nadzirati i kažnjavati. Nastanak zatvora*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1997.
- JAKI, BARBARA, *Meščanska slika. Slikarstvo prve polovice 19. stoletja iz zbirke Narodne galerije*, Narodna galerija, Ljubljana, 2000.
- JELČIĆ, VIĆENCO, *Ubojstvo Danila Petrović Njeguša knjaza črnogorskoga – prikazanje u pet diela*, (ed.) Milovan Radojević, Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2007.
- KANTOROWICZ, ERNST, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton 1957.
- KAPIČIĆ, ANĐE, *Umjetnička zbirka Državnog muzeja na Cetinju*, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, Društvo za očuvanje baštine, Podgorica, 1999.
- KARAULA, ŽELJKO, *Iz dnevnika austrijskog brigadira Gabrijela Rodića u vezi planiranog austrijskog pothvata prema Crnoj Gori 1859. godine*, Matica, 71 (jesen 2017), 339–360.
- KARAULA, ŽELJKO, *Namjesnik austrijske Dalmacije Gabrijel Rodić o sebi i svom vremenu: Marko Trogrlić, Dostojan vojnik Jelačića bana. Autobiografski zapisi dalmatinskog namjesnika Gabrijela Rodića*, Zagreb–Split: Leykam international, 2017., Radovi – Zavod za hrvatsku povijest, 49 (2017), 263–293.
- KOHL, HUBERTUS, *The Modernity of History Painting: The Case of Adolph Menzel*, *Intellectual History Review*, 17:2 (2007), 135–151.
- LAINOVIĆ, ANDRIJA, *Francuski arhivski podaci o ubistvu knjaza Danila*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, V (1956), 147–155.
- PAVIČEVIĆ, BRANKO, *Danilo I Petrović Njegoš. Knjaz crnogorski i brdski 1851–1860*, Izabrana djela, tom III, CID, Podgorica, 2007.
- PFISTERER, ULRICH, *Zwei Körper des Königs*, in: *Handbuch der Politischen Ikonographie*, Bd II: *Imperator bis Zwerg*, Eds. Martin Warnke, Uwe Fleckner, Hendrik Ziegler, München, 2011, 559–566.
- POPOVIĆ, VUK, *Pisma Vuku Karadžiću*, (ur.) Danilo Radojević, CID, Podgorica, 1999.
- RADOJEVIĆ, DANILO, *Oko atentata na knjaza Danila*, u: *Dukljanski horizonti*, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, Podgorica, 1995, 34–54.
- SANDY, MARK, *Romanticism, Memory, and Mourning*, Ashgate, London, New York, 2013.
- VRHUNC, POLONCA, *Življenje in delo*, in: Anton Karinger 1829–1870, (eds.) Polonca Vrhunc, France Zupan, Narodna galerija, Ljubljana, 1984, 9–25.
- VUJOVIĆ, DIMITRIJE, *Knjeginja Darinka – politička aktivnost. Prilog istoriji Crne Gore 1855–1867*, Obod, Cetinje, 1968.
- WHITE, HAYDEN, *The Historical Text as Literary Artifact*, in: *Tropics of Discourse, Essays in Cultural Criticism*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1978, 81–100.

ARCHIVAL SOURCES

- Arhiv Narodnog muzeja Crne Gore:
 ABO NMCG f. Državni muzej 1937. br. 696 od 10. XII
 ABO NMCG f. Državni muzej 1938. br. 69 od 23. II i br. 90 od 7. III
- Crnogorka. Prilog „Crnogorcu“ za zabavu, književnost i pouku*, br. 18–19, 20. novembra 1871
Laibacher Zeitung No. 187 16. August 1860
Laibacher Zeitung No. 190 20. August 1860
Laibacher Zeitung No. 197 28. August 1860
Laibacher Zeitung No. 209 12. September 1860
Laibacher Zeitung No 101 3. Mai 1862
Laibacher Zeitung No. 121 27. Mai 1865
Laibacher Tagblatt No 140 23. Juni 1870
Srbske novine br. 99. od 20. Avgusta 1860

SUMMARY

Anton Karinger,
Funeral Procession of Prince Danilo of Montenegro

The *Funeral Procession of Prince Danilo* (oil on canvas, 105 × 120.5 cm) was painted by Anton Karinger in 1862 in Ljubljana, two years after the assassination of Danilo I Petrović Njegoš, the first modern-age secular ruler and reformer of Montenegro, whose affinities toward the West provoked criticism of the Russian government on one hand, and his military successes against the Ottoman Empire that of the Austrian rulers on the other. His assassination was a political act. Controlled by pronounced censorship, Austrian daily press stressed that his assassination was the result of a revenge, which in the eyes of the public eliminated the responsibility of Austrian rulers. The media image, constructed around Danilo I as protagonist and his assassinator Todor Kadić as antagonist of a tribal drama, was established in autumn of 1860. Although Karinger's painting was based on such a view, it promoted the justness of a country paying respect to the assassinated ruler of a neighbouring country, but also honoured Danilo I and the people of Montenegro through an expression of supreme artistic culture.

In his representation of the true event, with real protagonists and landscape and with the participation of the people in Danilo I's funeral procession from Kotor to Cetinje, Karinger accomplished the quality of authentic, factual and characteristic, according to the demands put before historical painting of the period. The theme of the painting, its technique and monumental character all support the assumption that it was commissioned by the representatives of the state of Montenegro. After a period of frequent public display and intense media coverage, the painting was long held by Karinger's heirs, and then by the Zikmundowsky family in Zagreb, until it passed to Amelia Capurso in Dubrovnik. In 1938 it was sold to the National Museum of Cetinje, and has been preserved there ever since.

Dr. sc. SAŠA BRAJOVIĆ profesorica je na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Beogradu i gostujuća profesorica na Umjetničkom fakultetu Univerziteta Donja Gorica u Podgorici. Težište njezina profesionalnog interesa jesu europska kultura i umjetnost te posebno njezina implementacija, interpretacija i percepcija u Crnoj Gori i jugoistočnoj Europi.

SAŠA BRAJOVIĆ, PhD is Full Professor at the Department of Art History of the Faculty of Philosophy in Belgrade and Visiting Professor at the Faculty of Arts of the University Donja Gorica in Podgorica. Her scholarly interests focus on European culture and art, and their implementation, interpretation and reception in Montenegro and in Southeast Europe.